

رویکردهای کمی، کیفی و ترکیبی در پژوهش‌های تربیتی

دکتر احمدرضا نصر*

فریدون شریفیان**

چکیده

در دهه‌های اخیر رویکرد کمی در قلمرو پژوهش‌های تربیتی تسلط داشته است. رویکرد کیفی در حوزه پژوهش نیز در سال‌های اخیر مورد توجه برخی پژوهشگران قرار گرفته است. علاوه بر این دو رویکرد، رهیافت دیگری را می‌توان در زمینه پژوهش‌های تربیتی مطرح کرد که در آن بر کاربرد ترکیبی رویکرد کمی و کیفی تأکید می‌شود. هدف از نگارش این مقاله، ارائه تبیین مختصری از دو رویکرد کمی و کیفی و تأکید بر کاربرد رویکرد ترکیبی در قلمرو پژوهش‌های تربیتی است. در این راستا، پس از ذکر مقدمه، دو رویکرد کمی و کیفی و پارادایم‌های زیربنایی هر یک توضیح داده شده است. سپس، مؤلفه‌های اصلی دو رهیافت مذکور با یکدیگر مقایسه شده است. در قسمت پایانی، رویکرد ترکیبی که در این مقاله تأکید بیش‌تری بر آن شده است، مورد بحث قرار می‌گیرد.

واژه‌های کلیدی: پژوهش‌های تربیتی، رویکرد کمی، رویکرد کیفی، رویکرد ترکیبی.

تکنیک زاویه‌بندی در تحقیقات علوم انسانی

دکتر محمدتقی ایمان*

اسلام آقاپور**

چکیده

سنت تحقیقاتی حاکم بر علوم انسانی عمدتاً برگرفته از علوم طبیعی است که قابل اعتماد بودن یافته‌های خود را در گرو پیروی از روش‌های علوم طبیعی می‌داند و با عناوینی همچون «کمی»، «عینی» و «تجربی» نامگذاری شده است. در دهه‌های اخیر الگوی دیگری در تحقیقات علوم انسانی پا به عرصه گذاشت و مقبولیت یافت که از آن با عناوینی همچون تحقیقات «کیفی»، «طبیعت‌گرایی» و «مطالعه موردی» یاد می‌شود. نویسندگان با توجه به ماهیت واقعیت‌های انسانی بر این باور است که باید از ترکیب دو روش کمی و کیفی در تحقیقات علوم انسانی استفاده کرد تا بتوان از زوایای مختلف به شناخت بهتری از واقعیت‌های انسانی توفیق یافت. این ترکیب که به عنوان روش زاویه‌بندی مطرح است، می‌تواند موج نوینی از تحقیقات علوم انسانی را موجب گردد و در عرصه نظریه‌پردازی در علوم انسانی نیز به کار آید. در این مقاله تعریف زاویه‌بندی، چگونگی استفاده از این تکنیک، کاربرد آن در تجزیه و تحلیل مسائل علوم انسانی، اهمیت استفاده از تکنیک زاویه‌بندی و در نهایت مزایا و معایب آن مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

واژه‌های کلیدی: تحقیق کمی، تحقیق کیفی، زاویه‌بندی، مطالعه موردی، طبیعت‌گرایی، قوم‌نگاری.

سه فرض ضمنی زیربنایی در نفی روش‌های کمی و نقد آن

درآمدی روش‌شناختی بر پژوهش درهم تنیده

دکتر حمیدرضا عریضی سامانی*

چکیده

به گمان نویسنده مدعیان نادرستی روش کمی و جایگزینی روش کیفی بر سه فرض اساسی تکیه کرده‌اند. فرض اول اینکه روش‌های کمی و کیفی در مقابل یکدیگر قرار گرفته‌اند. فرض دوم این است که روش‌های کیفی در پژوهش جایگاه برتری از روش‌های کمی دارند. و فرض سوم اینکه برای حل مسایل پیچیده علوم انسانی فقط باید از روش‌های کیفی استفاده کرد. در این مقاله ضمن بررسی و نقد سه فرض یاد شده، معرفی دو روش تأییدی و اکتشافی در تحقیق کمی، توصیه شده است که از روش‌های تأییدی در پژوهش کمی استفاده شود. در پایان نویسنده بهره‌گیری از روش ترکیبی (درهم تنیده) را پیشنهاد کرده و مبانی فلسفی آن را مورد بحث قرار داده است.

واژه‌های کلیدی: روش کمی، روش درهم تنیده، رویکرد اکتشافی، رویکرد تأییدی، تعامل انسان و ماشین، مقایسه قبل از تجربه و مقایسه پس از تجربه.

گروه‌های متمرکز

روشی سودمند در پژوهش‌های کیفی علوم اجتماعی و انسانی

دکتر فرهاد خرمایی*

چکیده

این مقاله، گروه‌های متمرکز را به عنوان روشی سودمند در پژوهش‌های کیفی مورد بحث قرار می‌دهد. گروه‌های متمرکز در منابع پژوهشی کم‌تر مورد توصیف قرار گرفته، هرچند که کاربرد فراوانی در پژوهش‌های کیفی دارد. در این مقاله منشأ و تاریخچه گروه‌های متمرکز، تعریف، کاربرد، انتخاب مشارکت‌کنندگان، اندازه و تعداد گروه‌ها، چگونگی پرسیدن سؤال در این گروه‌ها، تعداد پرسش‌ها، نوع پرسش‌ها، ویژگی‌های گرداننده یا تسهیل‌گر گروه متمرکز، جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها در گروه‌های متمرکز و بحث و نتیجه‌گیری مطرح می‌شود.

واژه‌های کلیدی: پژوهش کیفی، گروه‌های متمرکز، گرداننده یا تسهیل‌گر، تئوری بنیادی، مصاحبه متمرکز.

کنکاش در مبانی فلسفی پژوهش کمی و کیفی در علوم رفتاری

دکتر مجید صدوقی*

چکیده

دو نوع اصلی پژوهش در علوم رفتاری به کار رفته است: پژوهش کمی و پژوهش کیفی. پژوهش کمی مبتنی بر پارادایم اثبات‌گرایی است که به دنبال ارائه تبیین‌هایی مبتنی بر قوانین جهانشمول و هدف اصلی آن اندازه‌گیری عینی دنیای اجتماعی، آزمودن فرضیه‌ها و، پیش‌بینی و کنترل رفتار انسان است. در مقابل، پارادایم کیفی ریشه در ضداثبات‌گرایی و رویکرد پدیدارشناسی داشته، و فردنگر ماهیتاً طبیعت‌گراست و هدف اصلی‌اش درک حیات اجتماعی و معنایی است که افراد به زندگی روزمره خود می‌دهند. این مقاله به بررسی زیربنای فلسفی و پرسش‌های فلسفی مرتبط با پژوهش پرداخته و اصول موضوعه دو پارادایم اثبات‌گرایی و پدیدارشناسی در پژوهش را مورد کنکاش قرار داده است.

واژه‌های کلیدی: پژوهش کمی، پژوهش کیفی، پارادایم اثبات‌گرایی، پارادایم پدیدارشناسی، اصول موضوعه.

فردگرایی و کل‌گرایی در فلسفه علوم اجتماعی

میثم بادامچی*

چکیده

نزاع فردگرایی و کل‌گرایی یکی از مباحث محوری فلسفه علوم اجتماعی است. در این مقاله مسایل جاری مطرح میان روشنفکران ایرانی مورد بررسی قرار می‌گیرد و پس از تعریف فردگرایی و کل‌گرایی و ذکر اهمیت بحث، سه نوع برهان هستی‌شناختی، معرفت‌شناختی، و معنایی در دفاع از فردگرایی تشریح می‌گردد. در ذیل برهان زبانی، اشاره‌ای مجمل به نحوه استفاده کل‌گرایانه یا فردگرایانه واژه‌ها در ادبیات کلاسیک ایران شده است. فردگرایی امروزه به شکل خام قرن نوزدهمی آن در میان فیلسوفان و عالمان وجود ندارد؛ از این رو در قسمت بعدی به تبصره‌هایی که فردگرایان متأخر بر اصول فردگرایی زده‌اند، پرداخته‌ایم. این تبصره‌ها یا اصلاحات به ترتیب تحت عنوان ۱- رتبه‌بندی سطوح تبیین، ۲- مسأله افراد بی‌نام، ۳- مسأله خواص نوظهور و ۴- موارد استثنا، ذکر شده‌اند. در انتها، مقاله را با اشاره‌ای به قاعده ابتناء به عنوان راه حلی احتمالی برای نزاع میان فردگرایان و کل‌گرایان بر سر روش به پایان برده‌ایم. در جای جای این مقاله به نظریات جان واتکینز، یکی از معروف‌ترین فیلسوفان مدافع فردگرایی معاصر، اشاره شده و در برخی موارد این نظریه‌ها از موضع کل‌گرایان مورد نقد واقع شده‌اند.

واژه‌های کلیدی: فردگرایی، کل‌گرایی، جان واتکینز، برهان هستی‌شناختی، برهان معرفت‌شناختی، برهان زبانی، اصلاحات فردگرایی، رویکرد متفکران ایرانی.

کل‌گرایی در آینده‌پژوهی

شاهین کاوه*

چکیده

هدف ما در این مقاله بررسی ارتباط احتمالی مفهوم فلسفی کل‌گرایی با فعالیت‌های آینده‌پژوهان است. انگیزه این مطالعه توجهی است که خود متفکران آینده‌پژوهی، به‌ویژه وندل بل - که می‌توان او را یکی از معتبرترین نویسندگان دانست که به فلسفه آینده‌پژوهی پرداخته‌اند - به این موضوع داشته‌اند. برای این منظور ابتدا تلاش می‌نماییم که تعریفی دقیق و فلسفی برای مفهوم کل‌گرایی و انواع آن ارائه کنیم. سپس به مرور تحلیلی متن کتاب *مبانی آینده‌پژوهی* نوشته وندل بل می‌پردازیم. بخش پایانی این جستار نیز به این پرسش اختصاص دارد که آینده‌پژوهی کل‌گرا چگونه علمی می‌تواند باشد. در پایان نشان خواهیم داد که کل‌گرا بودن ضرورتاً مستلزم وجود یک بدنه نظری علمی در آینده‌پژوهی است.

واژه‌های کلیدی: آینده‌پژوهی، تقلیل‌گرایی، کل‌گرایی، کل‌گرایی متافیزیکی، کل‌گرایی روش‌شناختی.